

TERAPEUTER, BEGREBER OG ETIK
Refleksioner over Psyke & Logos, nr. 1, 1998.

Stig Dankert Hjort

Under den sigende titel »Terapeuten – psykoterapiens svage led« sætter *Psyke & Logos* via sammenstillingen af en række relevante og læseværdige artikler fokus på terapeuten og dennes rolle i den terapeutiske proces. Spørgsmål, der vedrører terapeutens uddannelse og empatiske formlaan kommer under lup og diskuteres af bl.a. Bo Møhl og Karen Vibeke Mortensen (s. 9-31 og s. 220-33). Esben Hougaard og Agnete Langagergaard præsenterer den sidste nye psykoterapiforskning, der ud fra empiriske undersøgelsesmetoder opregner og diskuterer de faktorer, herunder diverse relationsfærdigheder (s. 204-5), som kan siges at kendetegne en god psykoterapeut (s. 191-220), og der gives et empirisk funderet bud på, hvordan terapeuten opleves af patienter i psykoterapi (s. 138-48). Den tid er i øvrigt forbi, hvor man kan fæste lid til, at terapeuter med en lang og omfattende uddannelse og erfaring inden for en særlig terapiform formår at behandle alle typer af lidelser (s. 214).

Da forfatterne primært er psykodynamisk orienterede, knytter de fleste af temanummerets bidrag sig til den psykoanalytiske idéverden og dennes forståelse af den psykoterapeutiske proces. Dette kan opleves som en indsnævring, da psykoterapi ikke er ensbetydende med psykoanalytisk psykoterapi. På den anden side ville inddragelsen af flere terapeutiske synsvinkler sandsynligvis have ødelagt den nu opnåede kontinuitet og faglige dybde. Dog: En artikel, som repræsenterer en kropsterapeutisk indfaldsvinkel, skrevet af Olav Storm Jensen (s. 271-87), falder på denne måde uden for konteksten og ville muligvis have gjort sig bedre i anden sammenhæng. Nu henter den sekundært sin relevans ved diskussionen af forholdet mellem etik og psykoterapi.

Enkelte andre artikler kan med udbytte læses for sig selv. Her tænker jeg på Peter Elsass' »Psykosocialt arbejde med voldens ofre. En udfordring for den traditionelle terapeutrolle« (s. 233-56), der nok grænser op til temaet, men først og fremmest giver stof til eftertanke for dem, der vil vide noget om psykosocialt arbejde i fremmede kulturer. Jeg vil også anbefale Dorthe Berntsens »Man kan ikke binde ånd – om falske erindringer«.

Stig Dankert Hjort, mag.art. i filosofi og psykoanalytiker. Har ledet psykoanalytiske seminarer i Selskabet for Dynamisk Psykoanalyse og Dansk Psykoterapeutisk Kollegium og bl.a. skrevet »*I begyndelsen var Freud – introduktion til psykoanalyse*«, Gyldendal 1991.

ger i psykoterapi« (s. 31-68), som bør læses af alle, der interesserer sig for anvendelsen af hukommelsesteknikker for at nå fortrængt eller repressivt materiale.

Endelig indeholder temanummeret de obligatoriske anmeldelser, hvor jeg vil fremhæve Judy Gammelgaards opposition ved Bjarne Sode Funchs disputats *The psychology of art appreciation* (s. 287-99), Maria Nørrings anmeldelse af en tiltrængt bog om Lacan og filosofien (s. 327-31) samt Ole Andkjær Olsens og Rolf Reitans refleksioner i anledning af dels udgivelsen af et udvalg af Sigmund Freuds breve på dansk (s. 304-13), dels en dansk udgivelse af samme forfatters afhandling »Det uhyggelige« (s. 332-42).

Det historiske perspektiv

Helt centralt i forbindelse med den psykodynamiske synsvinkel står de artikler, der er centreret om at give nogle historiske oversigter over udviklingen, diskussionen og anvendelsen af nogle af de vigtigste psykoanalytiske terapibegreber. Med stor kompetence serverer Knud Hjulmand og Carsten René Jørgensen på denne måde nogle indbydende og fagligt set værdifulde oversigter over *modoverføringsbegrebet* (s. 106-121) og begrebet om *den terapeutiske alliance* (s. 148-91). Men det historiske perspektiv spiller også en væsentlig rolle i flere andre artikler. Asger Frost giver læseren en tiltrængt kritisk indføring i psykoanalytiker Michael Balints arbejde (s. 91-106), og Lars Thorgaard anskuer på optimistisk vis (s. 121-38) den analytiske psykoterapeuts personlige rejse gennem modoverføring i relation til den psykoanalytiske historie om modoverføringsbegrebets udvikling med specielt henblik på indførelsen af to nye begreber til perspektivering af modoverføringsbegrebet, *den uanstødelige modoverføring* og *den skabende modoverføring*. Modoverføringen, hævdes det, udgør grundlaget for empati, hvilket betyder, at terapeutens tillid til modoverføringen og analysen af denne danner grundlaget for empatiens bevarelse (s. 125-127).

Også det centrale psykoanalytiske begreb om *modstand* er viet en artikel, »Kan terapeuten ændre patientens psyke« (s. 68-91). Her stilles større krav til læserens forudsætninger. Forfatteren Birgitte Diderichsen ser Freud-eleven Sandor Ferenczi som foregangsmand for den tekniske og teoretiske udvikling inden for moderne psykoanalytisk terapi, hvor udviklingsproblematikker tillægges en lige så stor vægt i analysen som konfliktproblematikker (s. 86). I andre af temanummerets artikler henvises der også til Ferenczis forslag til teknisk fornyelse, bl.a. Ferenczis *elasticitetsbegreb* (s. 116), og i artiklen om Ferenczi-eleven Michael Balint afslutter Asger Frost sine betragtninger med en tankemæssig udfordring: Hvad nu hvis vi tillægger Ferenczi et ubevidst ønske om at forlade Freuds libidoteori og udforme sin egen psykodynamiske teori (s. 104)?

Hvis Ferenczi havde løsrevet sig fra Freud, ville det være nemmere at sætte hans behandlingsmæssige ideer op overfor Freuds. Ferenczi var tid-

ligt ude med tanker, der peger frem mod opfattelsen af overføringen som en interaktionsproces mellem analytiker og analysand¹, et synspunkt som senere blev udviklet af bl.a. Strachey², og hans kritiske opfattelse af analytikerens traditionelt set passive rolle i behandlingen peger bl.a. frem mod den vægt, der i dag på forskellig vis lægges på modoverføringsbegrebet. Men ligeledes er det en kendsgerning, at Ferenczi i sin egen praksis – med kys, kælen og tagen på skødet – på grænseoverskridende måde brød med Freuds råd om, hvad der *ikke* bør gøres i analysetimerne. Freuds reaktion på Ferenczis aktivitet finder vi gengivet i temanummeret s. 13-14, ligesom uddrag af et andet berømt brev fra Freud til Ferenczi er gengivet i note 24, s. 117-18. Freud skriver bl.a., at når det kommer på tale at udvikle nogle regler for det positive, der bør gøres under en analyse, må der tages hensyn til, at de forpligtelser overfor analysanden, han har nævnt i sine råd om teknik, ikke afskaffes³.

Da Ferenczi langt fra var afklaret i sit forhold til Freud, står vi overfor et problem, som viser sig i artiklen om modstand. Idet Birgitte Diderichsen tager udgangspunkt i fader Freuds univers og i nogen grad forsøger at anskue Ferenczis tanker i lyset heraf, kommer hun – villet eller uvillet – til at tolke tanker fra Freuds behandlingsmæssige skrifter ud fra et ideal, der måske i virkeligheden ligger tættere på Ferenczis tankeverden. Dette kommer f.eks. til udtryk, når hun gengiver Freuds intention fra »Den endelige og den uendelige analyse« med den sproglige fordrejning, at Freud giver udtryk for en pessimisme m.h.t. »hvorvidt det er muligt *at ændre* på patientens psyke« (s. 68)⁴. Det falder også i øjnene, når hun gengiver Freuds henvisning til paranoide træk i overføringen hos Ulve- manden fra samme afhandling som en generaliseret påstand om »paranoide træk i overføringen hos vanskeligt behandlelige patienter« (s. 70), samt når hun endvidere ønsker at gøre sidstnævnte påstand til udgangspunkt for de overvejelser, der fører hende til at afdække Freuds tale om en terapeutisk grænse, *det uforstyrrede grundfjeld*, sådan at vejen kan banes for mere objektrelationsteoretiske overvejelser over modstanden, som den ytrer sig under behandlingen af personer med regressive lidelser (s. 70).

Det kan derfor anbefales læseren at skrælle det historiske lag af for at nå ind til denne artikels måske vigtigste anliggende, der kan beskrives som en kompetent psykodynamisk orienteret indføring i behandlingen af regressive lidelser. Her, skriver Diderichsen overbevisende – bl.a. med belæg i Roy Schafers analyser af modstanden som et interaktionelt problem –, er det udviklingsmæssige aspekt centralt, hvorfor også den rummende og indlevende terapeutiske holdning er en betingelse for, at de defensivt strukturer (klinisk kasus s. 73-75) kan opløses og med en vending fra Balint igangsætte »a new beginning« (s. 88).

Dermed kommer læseren til at savne et historisk perspektiv på modstandsbegrebet, som kan sidestilles med de føromtalte oversigter. Et perspektiv, der for fuldstændighedens skyld også kunne have indeholdt en

redegørelse for det til modstandsbegrebet tæt knyttede, centrale psykoanalytiske begreb om *overføring*.

Det etiske perspektiv

Et gennemgående tema i forbindelse med diskussionen om psykoterapeutens uddannelse og personlighed er den filosofiske refleksion over forholdet mellem terapi og etik.

Bo Møhls artikel »Seksuel acting-out hos professionelle behandlere« (s. 9-31) giver på denne måde en både oplysende og perspektiverende gennemgang af navnlig de nyere amerikanske undersøgelser af seksuelle forhold i det terapeutiske rum. Som indledning får læseren foræret et journalistisk-dokumentarisk indblik i historiske beretninger om kendte psykoanalytikerers seksuelle grænseoverskridelser (s. 12-15). Men da man jo ikke logisk kan slutte fra, hvordan noget har været, til, hvordan det bør være, følger derefter en nødvendig refleksion over det terapeutiske rums psykologiske og etiske karakter. Bo Møhl gengiver objektrelationsteoretikeren David Manns synspunkt, at psykoterapi kan kaldes for »an erotic relationship«, men lader dog pædagogisk set læseren noget i stikken, når han ved afgrænsningen af de psykologiske betingelser for en terapeutisk relation på indforstået vis anvender både begrebet *libidinøs binding* og begrebet *libidinøs katexering* og samtidig ikke foretager en tilstrækkelig klar skelnen mellem en terapeutisk relation og andre nære relationer (s. 24-26). Det konkluderes, at seksuel acting out er destruktiv og skal undgås for enhver pris, og artiklen slutter med en etisk opfordring til at tematisere såvel seksuelle overføringer som seksuelle overgreb i de terapeutiske uddannelser samt supervision (s. 28).

Forholdet mellem etik og psykoterapi diskuteres specifikt i temanummerets to sidste artikler. Redaktionen af dette nummer af *Psyke & Logos* fortjener ros for at have givet plads til inddragelsen af dette relevante og underprioriterede emne, der ligger på grænsen mellem filosofi og psykologi, og som dog alligevel har så stor praktisk betydning. Læseren får to vidt forskellige synsvinkler, hvilket yderligere stimulerer til eftertanke.

Mens Else Munck i »Livsforståelse og etik i psykoterapi« (s. 256-71) tager udgangspunkt i forholdet mellem den professionelle terapeut/klient-relation og den almenmenneskelige relation, som hun mener altid eksisterer, når to mennesker mødes, gør Olav Storm Jensen sig, i »Psyko-terapeutens autenticitet – terapiens afgørende led« (s. 271-87), til talsmand for en naturalistisk etik, som han finder yderligere støtte for i sine egne og andres psykoterapeutiske erfaringer med en kropsorienteret terapiform, *bioeksistentiel psykoterapi*.

Det er førstnævnte artikels pointe, at nok kan den professionelle behandlerrolle udtrykkes i regler for terapiens udførelse, men terapeuten bør også være klar over, at han indgår i en almenmenneskelig relation (*livet som magtspil*), som så at sige ligger forud for terapiens målsætning og de hensigtsmæssige etiske regler, der ellers kan udledes heraf (s. 264).

Heroverfor står så den tese fra den anden artikel, som lyder, at når vi er centreret i vores biologiske kerne, er spørgsmålet om, hvad der er menneskeligt rigtigt og forkert, noget, som direkte kan mærkes. Derfor har vi kun brug for ydre regler for moralsk adfærd, når vi ikke er i kontakt med os selv på denne måde (s. 277). Modsætningen i synspunkt sættes yderligere i relief af begge forfatters henvisning til filosofen og teologen K. E. Løgstrups skabelsesontologi⁵: Else Munck advarer – med henvisning til Løgstrup – mod en *metodisk og ontologisk reduktion*, der vil reducere virkeligheden til det, der kun kan erkendes videnskabeligt (ibid. s. 265). Olav Storm Jensen lægger vægt på Løgstrups tale om *de suveræne livsyttringer*, som han ser i lyset af Wilhelm Reichs tale om den oprindelige, medfødte menneskelige strukturs biologiske kerne (ibid. s. 278).

Altså: Hvor den første artikel ved sin skelnen mellem den videnskabelige og humanistiske interesse åbner op for de filosofiske spørgsmål af almenmenneskelig karakter, der knytter sig til den psykoterapeutiske profession, lukker den anden artikel, ved sin fokusering på den personlige kompetence, hvor ud fra den perfekte etik hævdes at springe, af for yderligere debat. Løgstrups tale om de elementære suveræne livsyttringer, som mennesket ikke er herre over, men som ikke desto mindre hele tiden opstår, er tilsyneladende sat grundigt fast i et etisk set konfliktfrit, psykoterapeutisk system.

NOTER

1. Sandor Ferenczi, »Introjektion und Übertragung«, første gang publiceret i *Jahrbuch der Psychoanalyse*, 1909.
2. James Strachey, »The Nature of the Therapeutic Action of Psycho-Analysis«, *International Journal of Psycho-Analysis*, vol. 15, 1934.
3. I denne forbindelse vil jeg anbefale læseren den kompetente danske oversættelse af Freuds afhandlinger om behandlingsteknik: *Afhandlinger om behandlingsteknik*, København 1992.
4. Freud giver udtryk for sit humanistiske ideal for den psykoanalytiske behandling i den afhandling, hvor han første gang formulerer det, der senere er blevet kendt som *abstinensreglen*, – at den psykoanalytiske behandling, så vidt det er muligt, skal gennemføres under afholdenhed, – nemlig i »Wege der psychoanalytischen Therapie« fra 1919. Det er især dette begreb om et terapeutisk virkefelt, som den psykoanalytiske tradition senere, navnlig med henblik på psykoanalysens anvendelse som behandlingsmetode ved præødipale lidelser, har diskuteret og bl.a. forsøgt at tolke i lyset af Ferenczis skrifter. Freuds ideal: »Vi har med bestemthed afvist at gøre den patient, der søgende efter hjælp overgiver sig i vore hænder, til vor private ejendom, at forme hans skæbne for ham, pånøde ham vore idealer og i skaberens hovmod forme ham til vort udtrykte billede, som vi skal finde behag i... Den syge skal ikke opdrages til lighed med os, men til befrielse og fuldendelse af sit eget væsen«. (Dansk oversættelse i *Afhandlinger om behandlingsteknik*, København 1992, s. 181-82).
5. Det er muligt at skaffe sig et læseværdigt overblik over K. E. Løgstrups produktion i Svend Bjergs artikel »K. E. Løgstrup« i *Når Mennesket Undrer sig. Vestlige tanker gennem 2500 år* (red. Birgitte Rahbek), København 1995, s. 527-45.